

УДК 343.34

КОПОТУН І. М.,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
проректор із навчальної роботи
Інституту Служби зовнішньої розвідки України

ЖОЛТАНІ М. І.,
здобувач кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті досліджуються проблеми, які вирішуються правоохоронними органами під час розслідування злочинів, наприклад, міжнародний тероризм, організована транснаціональна злочинність, торгівля людьми, незаконна міграція, наркобізнес, торгівля зброєю та ін., що становлять небезпеку не тільки для окремих держав, але й для всього людства, і потребують спільних зусиль і повсякденного співробітництва правоохоронних органів.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, міжнародне співробітництво, міжнародні угоди.

Постановка проблеми. Питання повсякденного співробітництва правоохоронних органів щодо розслідування та попередження злочинів, що становлять небезпеку державам і потребують зусиль і співробітництва правоохоронних органів, є важливими і потребують вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом співробітництво в оперативно-розшуковій діяльності досліджували О.М. Бандурка, О.М. Джужа, Ю.Ю. Орлов, І.В. Сервецький, В.Г. Уваров, М.А. Дмитренко тощо. У працях вони ставили акцент на правових основах міжнародного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності.

Метою статті є розгляд міжнародного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема злочинності сьогодні набуває зростаючого глобального характеру. Злочинність практично в усіх країнах світу перетворюється на серйозну перешкоду на шляху їх соціально-економічного, політичного й культурного розвитку, істотно знижуючи рівень життя населення, що викликає необхідність спільного

пошуку оптимальних форм співробітництва для вирішення цієї проблеми. Наразі правоохоронні органи зіткнулися з такими видами злочинів, як міжнародний тероризм, організована транснаціональна злочинність, торгівля людьми, незаконна міграція, наркобізнес, торгівля зброєю та ін., що становлять небезпеку не тільки для окремих держав, але й для всього людства, і потребують спільних зусиль і повсякденного співробітництва правоохоронних органів.

Можна виділити такі основні форми співробітництва держав в оперативно-службовій діяльності:

- обмін оперативно-розшуковою, правовою й іншою інформацією;
- профілактика, розкриття та розслідування злочинів, стосовно яких укладені спеціальні угоди між державами;
- розшук і затримання злочинців на підставі договірних відносин або разових звернень однієї держави до іншої;
- видача злочинців іншій державі або міжнародному органу для кримінального переслідування;
- передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбуття покарання в державі, громадянами якої вони є, або до країни, де вони постійно проживають;
- передача органам іншої держави нагляду за умовно засудженими правопорушниками;
- захист прав і свобод громадян однієї держави під час здійснення правосуддя в іншій країні;
- спільне вивчення причин та інших проблем злочинності, а також обмін досвідом роботи поліцейських та інших органів;
- підготовка кадрів, надання експертних послуг, постачання спеціальних науково-технічних засобів і надання матеріально-технічної допомоги іншим державам.

Міжнародне співробітництво в оперативно-розшуковій діяльності повинне здійснюватися при дотриманні державного суверенітету, національного законодавства, невтручання у внутрішні справи держав, дотриманні інших основних принципів міжнародного права. У якості спеціальних аспектів співробітництва можна виділити невідворотність відповідальності за вчинені міжнародні кримінальні злочини; гуманізм стосовно потерпілих, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, захист державою прав громадян за кордоном; спрямованість оперативно-розшукової діяльності при міжнародному співробітництві тільки на кримінальні злочини й осіб, які їх учинили, і невтручання в політичну, релігійну чи іншу громадську діяльність [1].

Під правовою допомогою в кримінальних справах слід розуміти форму співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю, що виявляється у виконанні на підставі взаємно дозволених за національними законами й міжнародними угодами заходів із виявлення та розкриття злочинів, їх розслідування й судового розгляду, а також реалізації вироків та інших рішень.

Поняття «правова допомога» вживається в двосторонніх і багатосторонніх договорах, що укладаються між державами з метою врегулювання цивільних і кримінально-правових відносин. Під міжнародною взаємодопомогою в оперативно-розшуковій діяльності слід розуміти відносини взаємного співробітництва між державами в галузі кримінального судочинства, що полягають у використанні на підставі міжнародних угод і національного законодавства визначених дій, необхідних для здійснення іноземною державою правосуддя в конкретній справі.

Міжнародне співробітництво в рішенні проблем, що стосуються прав і інтересів усіх держав і народів, є об'єктивною необхідністю. Правова допомога іноземним державам у кримінальних справах – це одна з форм міжнародного співробітництва. Нині є значна кількість міжнародних договорів про правову допомогу й правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах, які є основою правового співробітництва між державами, їх можна поділити на дві категорії:

1) укладені СРСР; діють в Україні як такі, що зберегли свою юридичну чинність у порядку правонаступництва;

2) підписані від імені суверенної, незалежної держави України. Такий поділ виник на сучасному етапі. В умовах, коли міжнародне співробітництво правоохоронних органів України розвивається в різних напрямках, принципового значення набувають питання видачі злочинців. Україна не має спеціального закону про видачу злочинців і керується двосторонніми угодами або окремими домовленостями про передачу конкретних злочинців. Відносини в питаннях видачі злочинців ґрунтуються, як правило, на умовах взаємності й на підставі двосторонніх угод між державами. Проте існують декілька багатосторонніх конвенцій про видачу злочинців, серед них – Європейська конвенція про видачу злочинців 1975 р.; Гарвардський проект про видачу злочинців; Конвенція про застосування терміну давності до військових злочинців і злочинів проти людства 1968 р.; Гаазька конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 р. та ін.

Одним із перших таких договорів із міжнародного співробітництва був Ам'єнський договір 1802 р., який уклали Франція, Іспанія, Голландія та Великобританія у справах про фальшування грошей, банкрутство й убивство. У ньому вказуються принципи «подвійної злочинності», або «подвійного зобов'язання», відповідно до яких особа підлягає видачі, лише якщо скоєне нею діяння кваліфікується як злочин за законодавством тієї держави, що запитує, і держави, яку запитують.

Крім цього, у кримінальних законах обох держав за злочини, що тягнуть за собою видачу злочинця, має бути передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від одного року й більше. Бездоговірна видача злочинців можлива за розсудом держави відповідно до її національного законодавства або на підставі принципу взаємності.

Видача осіб – це особливий вид правової допомоги, що пов'язується, як правило, зі взяттям під варту особи, яка видається. Унаслідок цього ви-

дача порушує не тільки інтереси держави, але й важливі інтереси окремих осіб. Цим зумовлена детальна регламентація як підстав, так і процедури видачі, що міститься в договорах. Договори зобов'язують державу, до якої звернена вимога, негайно вчинити заходи для взяття під варту особи, яку потрібно видати. Винятком є ті випадки, коли видача не може мати місця [2].

Наприклад, у видачі може бути відмовлено, якщо:

– злочин був скоєний на території України або на водному чи повітряному судні України;

– особа, якої стосується звернення про видачу, є громадянином України або користується в Україні правом захисту;

– за законом держави, що звернулася з проханням про видачу, злочин карається позбавленням волі на термін до одного року, або більш м'яким покаранням, або особа вже засуджена до покарання, що не перевищує цього покарання;

– за законодавством України злочин підлягає переслідуванню в порядку приватного обвинувачення;

– держава, що звернулася з проханням про видачу, не забезпечує в цій сфері взаємності;

– щодо особи, яку вимагають видати, ведеться в Україні кримінальне розслідування, або воно велося й закінчене припиненням справи чи винесенням вироку.

У цих випадках звернення про видачу може бути відкладене до закінчення кримінального розслідування у справі цієї особи або до відбуття нею призначеного покарання, або звільнення від нього.

Аналіз тексту договорів дозволяє дійти висновку, що слідчо-судові й оперативно-розшукові органи не повинні виносити власну постанову або призначення про арешт особи, яка підлягає видачі, а прийняте рішення про затримання й видачу не потребує санкції суду. Договори вказують, що серед документів до вимоги про видачу насамперед надається оригінал або засвідчена копія постанови про арешт. Значення договорів у цій частині полягає в тому, що прийняте в установленому порядку компетентним органом іноземної держави рішення про взяття під варту певної особи розглядається в Україні в якості законної підстави для прийняття саме такого запобіжного заходу стосовно цієї особи [3].

У цей час договори мають передбачати додаткові гарантії як проти необґрунтованої видачі, так і проти необґрунтованого арешту за вимогою іноземної держави. Так, договори встановлюють, що в разі виникнення сумнівів, чи дійсно був скоєний злочин, що спричинив видачу, або якщо вимога про видачу не містить усіх необхідних даних, то держава, до якої звернена вимога, може запросити додаткові відомості, для чого встановлюється термін до двох місяців. Цей термін може бути продовжений, але за наявності серйозних підстав і тільки за клопотанням держави, яка висуває вимогу. Якщо в установлений термін додаткові відомості подані не будуть, то держава, до якої звернена вимога, може не брати особу під варту або звільнити її.

Із проголошенням незалежності України перед нею виникли питання про створення власної договірно-правової бази з різних питань міжнародного співробітництва, зокрема у сфері кримінально-правових відносин. Однією з проблем, яка перед Україною, було її ставлення до угод і договорів про взаємну правову допомогу колишнього СРСР. Так, Декларація про суверенітет України й Акт про проголошення незалежності України надали Україні статус незалежної держави, що самостійно визначає й здійснює свою внутрішню й зовнішню політику в усіх сферах життя, особливо в економічній, політичній, соціальній і правовій сферах.

Розвиток міжнародних зовнішньоекономічних, політичних, культурних, побутових відносин, курс на побудову в Україні відкритого демократичного суспільства, перехід народного господарства до ринкових відносин, державне сприяння діловим, культурним і особистим контактам зумовили постійне збільшення потоку іноземних громадян в Україну й громадян України в інші держави, що неминуче потягло за собою збільшення ситуацій, які потребували правового регулювання.

У Декларації про державний суверенітет Україна заявила, що вона віддає перевагу загальнолюдським цінностям і нормам міжнародного права перед нормами національного законодавства. Цей принцип на законодавчому рівні наша держава закріпила в Конституції й визначила, що чинні міжнародні договори, на обов'язковість яких дала згоду Верховна Рада України, є частиною національного законодавства України.

Відповідно до Закону України «Про дію міжнародних договорів на території України» від 10.12.1991 р. укладені Україною й належним чином ратифіковані міжнародні договори становлять невід'ємну частину національного законодавства й застосовуються в порядку, передбаченому для норм законодавства України. У силу ст. 7 Закону України «Про правонаступність України» від 12.09.1991 р. були підтверджені зобов'язання нашої держави за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України. Відповідно до цього Закону Україна є правонаступницею прав і обов'язків міжнародних договорів Союзу РСР, що стосуються її території, відповідають її інтересам і не суперечать Конституції України [4].

Незважаючи на незмінність давніх договірних форм і головної мети договорів про взаємну допомогу, вони з проголошенням незалежності України отримали новий зміст, що враховує не тільки наявні відносини між державами, але й тенденції їхнього розвитку, що сприяє стабільності й ефективному застосуванню їхніх положень у нових умовах.

У сфері кримінально-правових відносин міжнародний договір є правовою основою не тільки міжнародного співробітництва, але й формою регулювання внутрішньодержавних кримінально-правових, кримінально-процесуальних відносин і оперативно-розшукової діяльності, яка їх обслуговує. Особливо це стосується міжнародних актів про взаємодопомогу в кримінальних справах, застосування яких передбачено ст. 31 Кримінального процесуального кодексу України.

Висновки. Таким чином, викладені у статті питання становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності в Україні, знання якої поглибить і розширить інформаційний простір про всі законодавчі акти, які стосуються оперативно-розшукової діяльності.

Література:

1. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина 1 : [підручник] / О.М. Бандурка. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.
2. Джужа О.М. Законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності: деякі проблеми / О.М. Джужа, Ю.Ю. Орлов // Право України. – 2006. – № 6. – С. 79–81.
3. Сервецький І.В. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» / І.В. Сервецький. – К. : Парламентське вид-во, 2000. – 208 с.
4. Уваров В.Г. Правові основи оперативно-розшукової діяльності / В.Г. Уваров // Вісник нац. університету внутр. справ. – 2004. – № 28. – С. 75–81.

Копотун И. Н., Жолтани Н. И. Международное сотрудничество в оперативно-розыскной деятельности

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы, которые решаются правоохранительными органами во время расследования преступлений, являющихся опасными для государства и требующих общих усилий и постоянного сотрудничества правоохранительных органов.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, международное сотрудничество, международные договора.

Kopotun I. Zholtani N. International cooperation is in operational investigation activity

Summary. In this article we study the problems that the law enforcement agencies deal with during the crime investigation. In particular these crimes are transnational terrorism, transnational organized crime, human trafficking and some other problems that threaten not only a single state, but the whole humanity, and these problems need common effort and daily cooperation of the law informant agencies.

Key words: operational investigation, international cooperation, international treaties.